

وظیفه متولیان مسجد در تعامل با نوجوانان

موقعیت حساس و سرنوشت ساز نوجوانان

سمیه رحمتی (کارشناس ارشد علوم تربیتی)

اصلی‌ترین سرمایه هر مملکتی نیروی انسانی آن است. از این میان نوجوانان آن مهم‌ترین نیروی آن محسوب می‌گردد. نوجوانان به لحاظ فکری و رفتاری لوح سفیدی را می‌مانند که بر اساس فضای کلی محیط و اجتماع نقش می‌پذیرند.

یکی از نهادهای اجتماعی که در سطح وسیعی با این قشر در ارتباط است مسجد است که برخورد متولیان آن در جاذبه و دافعه نوجوانان نه فقط نسبت به مسجد، بلکه نسبت به فرهنگ و اندیشه اسلامی بسی مؤثر خواهد بود.

در این نوشته به چگونگی تعامل متولیان مسجد با نوجوانان می‌پردازیم.

پتانسیل نوجوانان در فرهنگ‌سازی از منظر دین

استعداد قالب‌پذیری فکر در نوجوانی نسبت به سایر مقاطع سنی بسیار پررنگ‌تر و عمیق‌تر است. در این باره از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «من تعلم فی شبابه کان بمنزلة الرسم فی الحجر و من تعلم و هو کبیر کان بمنزلة الكتاب علی وجه الماء؛ کسی که در جوانی بیاموزد [علم او] همچون نقش بر سنگ [ماندگار] است و کسی که در حالی که پیر است بیاموزد [علم او] همچون نوشته بر آب است»^۱. در روایتی دیگر از ایشان آمده است: «اوصیکم بالشباب خیرا فانهم ارق افئدة ان الله بعثنی بشیرا و نذیرا فحالفنی الشبان و خالفنی الشیوخ. ثم قرأ: فطال علیهم الامد فقسفت قلوبهم؛ شما را به نیکی درباره جوانان سفارش می‌کنم؛ زیرا آنان قلب نرم‌تری دارند. خداوند مرا به پیامبری برانگیخت تا مردم را نوید و انذار دهم پس جوانان با من پیمان بستند، ولی پیران با من مخالفت کردند. سپس این آیه را قرائت فرمود: زمان طولانی بر آنها گذشت و دل‌هایشان سخت گردید»^۲. این روایت به نرمی دل جوانان تأکید می‌کند، هر چه قلب نرم‌تر باشد، پذیرش ایمان سهل‌تر است. از امام صادق علیه السلام روایت شده است: «من قرأ القرآن و هو شاب مومن اختلط القرآن بلحمه و دمه؛ کسی که قرآن را در جوانی قرائت کند، قرآن با گوشت و خون او آمیخته می‌شود»^۳. این تأثیر ناشی از آمادگی روحی و صفای دل جوان است.

امیرالمؤمنین علیه السلام خطاب به فرزند خود می‌فرماید: «و انما قلب الحدث كالارض الخاليه ما القى فيها من شىء قبلته، فبادرتك بالادب قبل ان يقسو قلبك و يشغل بُك؛ و دل جوان همچون زمین ناکشته است، هر چه در آن کشت کنند بپذیرد، پس به ادب آموختنت پرداختم پیش از آنکه دلت سخت شود و خردت سرگرم چیزهای دیگر شود».^۴ امام علی(علیه السلام) در این نامه پذیرندگی و صفای دل جوان و آمادگی عقل او را مورد توجه قرار داده و اقدام به تربیت را در این سنین مؤثرتر دانسته است.

امام صادق(علیه السلام) در گفت‌وگو با احوال فرمودند: «به بصره رفتی؟». گفت: آری. فرمود: «شوق مردم به این امر [ولایت و امامت ما] و پذیرش آنها را چگونه دیدی؟». گفت: به خدا سوگند، اندک‌اند و کارهایی کرده‌اند؛ اما کم است. حضرت فرمود: «بر تو باد [جذب] نوجوانان؛ زیرا آنان، در پذیرش هر نوع خوبی، شتاب بیشتری نشان می‌دهند».^۵

نقش شرایط روحی در تربیت نوجوانان

ویژگی‌های نوجوان در این سن، شرایط حساسی را به وجود می‌آورد که می‌طلبد با ظرافت خاصی با ایشان تعامل شود. به برخی از این ویژگی‌ها اشاره می‌کنیم.

۱. درک فضای فکری و مسائل نوظهوری که نوجوان با آن درگیر است؛ نوجوان آماده توجه به معنویات است، گزینه توجه به معنویات مخصوصاً در دوران نوجوانی فطرتی است که بیدار می‌شود؛ اما باید هدایت شود وگرنه نوجوان رو به چیزهای دیگر می‌آورد. نوجوانان اشکالات و پرسش‌های فراوانی دارند که نیاز به پاسخ دارد. روحانیت باید پاسخگو باشد؛ اما پیش از آن باید مقداری نوجوان را بشناسد و همان‌جور که هست او را بپذیرد؛ یعنی توقع نداشته باشد که جوان مثل یک مرد هفتاد ساله یا شصت ساله فکر کند. باید نوجوان را بشناسد و آن‌طور که هست و با سعه صدر با او برخورد کند.

امیرمؤمنان علی(ع) یکی از انگیزه‌های نگارش پندنامه برای فرزند نوجوان و یا جوان خویش، امام حسن مجتبی(ع)، را این‌گونه بیان می‌کند: «نکنند پیش از وصیت و رهنمودهای من، درگیر هجوم خواسته‌ها و فتنه‌های دنیا گردی و چه بسا کار به دشواری گراید».

۲. لحن محبت آمیز؛ از آنجایی که یکی از بارزترین پدیده‌های روانی در این سن احساس نیاز به محبت است، استفاده از این اهرم در برقراری ارتباط با نوجوان بسیار مؤثر خواهد بود. بسیاری از کسانی که نوجوانان را به مسیرهای انحرافی می‌کشاند در اغلب موارد به شکل عمیقی از این ابزار، استفاده می‌کنند.

۳. پرهیز از خشونت؛ در تفسیر المنار ذیل آیه ۱۰۴ سوره آل عمران آمده است: جوانی خدمت رسول خدا(ص) آمد و گفت: ای رسول خدا(ص) اجازه می‌دهی زنا کنم؟ با گفتن این سخن فریاد مردم بلند شد و از گوشه و کنار اعتراض کردند؛ اما رسول خدا(ص) با خونسردی و ملایمت فرمود: «نزدیک بیا». جوان رفت و مقابل رسول خدا(ص) نشست. حضرت با محبت از او پرسید: «آیا دوست داری با مادر تو چنین کنند؟». گفت: نه فدایت شوم. فرمود: «همین طور مردم هم دوست ندارند با مادرشان چنین شود. آیا دوست داری با دختر تو چنین کنند؟». گفت: نه قربانت گردم. فرمود: «همین طور مردم هم درباره دخترانشان راضی نیستند. بگو بینم آیا برای خواهرت این عمل را می‌پسندی؟». جوان انکار کرد و گویی از پرسش خود پشیمان شد. در این حال رسول خدا(ص) دست بر سینه او گذاشت و دعا کرد: «خدایا! دل او را پاک گردان، گناه او را ببخش و دامان او را از آلودگی به بی‌عفتی نگاه دار!». از آن به بعد، زشت‌ترین کار نزد این جوان، زنا بود.

خطر این بحران در پایان نوجوانی و آغاز جوانی جدی است. در چنین مواقعی نوجوان و جوان با تردید و شک درباره اهداف بلند مدت، انتخاب شغل، الگوهای رفاقت، تمایل جنسی، تشخیص مذهبی به نظام ارزش‌های اخلاقی و تعهد گروهی روبه‌رو خواهد شد.^۶

توصیه کاربردی؛

تمرکز بر برنامه‌های آموزشی - مهارتی در تعاملات؛ امام علی(علیه السلام) در حکمت‌های منسوب به ایشان می‌فرماید: «نوجوانان را به مجادله و مباحثه فرمان دهید، میان سالان را به تفکر و کهن سالان را به سکوت».^۷

از این بیان شریف به دست می‌آید که مناط در ذکر مجادله و مباحثه مهارت رسانه‌ای برای علم محسوب می‌شود جنبه کاربردی آن است. لذا چه می‌توان گفت که توصیه حضرت امیر(علیه السلام) در مورد نوجوانان پرداختن به امور آموزشی بوده است.

۱. بحار الانوار؛ ج ۱، ص ۲۲۲.

۲. رضا فرهادیان؛ آنچه که یک جوان باید بداند؟ ویژه دختران؛ ص ۲۳.

۳. بحار الانوار؛ ج ۷، ص ۳۰۵.

۴. همان؛ ج ۷۴، ص ۲۰۰.

۵. حکمت نامه بسیج؛ ص ۲۴۰.

۶. جوان در چشم و دل پیامبر؛ ص ۱۶.

۷. حکمت نامه بسیج؛ ص ۲۴۰.